

SZÁVAI FERENC*

VEGYES VÁLASZTOTT DÖNTŐBÍRÓSÁGOK (FIUME TERÜLETÉN KELETKEZETT PÉNZÜGYI KÉRDÉSEK RENDEZÉSE)

ABSTRACT

The work of mixed court of arbitration (the closing of financial issues of the late Fiume).

The closing peace-treaties of the First World War caused several conflicts between the majority and minorities in a particular national country. We can find several petition, prayer and requests on financial, social and nationality issues from this period. The League of Nations ensured the peace in the international field and delegated the conflict's disposal to the arbitration court to be able to solve the problem of the controversial territories in a peaceful way. One of these organization was the Hungarian-Italian arbitration court (with particular attention devoted to the issues of Fiume) where Hungary has been represented – next to his several arbitral work – by Joseph Sztérényi.

1. Fiume és Isztria az első világháború után

Fiume jogállása és története sok érdekes kérdést vet fel a mai olvasó számára. „Corpus separatum”-ként 1779-ben csatolta Mária Terézia közvetlenül a magyar koronához. A történelem viharai hol horvát igazgatás alá, hol osztrák fennhatóság alá sodorta. 1867-ben ismét a magyar kormány igazgatása alá került, jogállását az 1868-as horvát–magyar kiegyezési törvény rendezte. A magyar és horvát jogi felfogás eltért egymástól, de Ferenc József 1868. november 8-i leiratában lényegében a magyar álláspontot támogatta. A jogi ellentmondások ellenére viszonylag nagy autonómiával rendelkezett Fiume, hivatalos nyelve az olasz maradt.¹

Az első világháborút lezáró békerendszer alapján a város a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került volna.² Magyarország a trianoni békeszerződés 53. cikkely értelmében lemondott Fiume és a környező részek területéről, ami korábban a Magyar Királysághoz tartozott. Kötelezte magát egyben a területre vonatkozó egyezmények betartását illetően, és a megállapított állampolgárság elfogadására.³

Olasz szabadcsapatok vonultak be a városba 1919 őszén, őket nem tántorította el a Rapallói Egyezmény sem, ahol 1920 novemberében megállapodott a délszláv állam az olaszokkal Fiume függetlenségében és szabad városi státusában. A város azonban a békétlenség fészke maradt, a választások után 1924 januárjában egyezett meg Mussolini és I. Sándor király a szabad állam végleges felszámolásáról. A várost olasz, Susak kikötőjéig pedig szerb–horvát–szlovén fennhatóság alá vonta. A város, a terület az Isztriai-félszigettel olasz fennhatóság alá került.⁴

Az első világháborút lezáró cession-szerződések (terület átadás) konfliktusait a választott vegyes döntőbíróságok előtt igyekeztek feloldani a felek. Magyar részről ebben a munkában kiemelt szerepet játszott Sztérényi József, aki erre a feladatra felkérést kapott több bíróság keretében a magyar érdekek védelmére. Ennek egyik feladata volt az olasz–magyar vegyes döntőbíróság magyar képviselése.

* Prof. Dr. Szávai Ferenc DSc – Kaposvári Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem.

2. Az utódállamokban keletkezett vitás vagyoni, kártérítési, nyugdíj és állampolgársági ügyek

Az első világháború egy csapásra véget vetett a folyamatos béke optimizmusnak. Az új biztonsági rendszer immár az egyensúly politika helyett a kollektív biztonságra alapozódott, a Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) megalakításához vezetett. Az USA részt vett a párizsi béke kidolgozásának szakmai munkájában, azonban elutasította azt. Az elképzelés, miszerint a Népszövetség köré kollektív biztonsági rendszer szervezésével megőrizhető a világbéke – mint ahogy később tapasztalhatták – idealisztikus volt. Az elképzelés és a szervezet vereséget szenvedett a totalitárius rendszerekkel szemben.

Az első világháború után egyben megszületett a diplomáciatörténet, a nemzetközi kapcsolatok története.⁵

A Nemzetek Szövetségének Egységokmányában első helyen szerepelt a háború elkerülésének kötelezettségvállalása, ez azonban többet jelentett, mint egy pusztán terminológiai megjelölés, ezzel egyben a nemzetközi jog egy területének szabályozása kezdődött el, ami a 19. században már elkezdődött és a 20. században uralkodó kritériumnak bizonyult: a nemzetközi jog egy fejlődő területének tendenciája.

A Népszövetség alapokmányában a háború elhárításának három területe volt jelen: fegyverzetcsökkentés (8–9. cikkely), a vitás kérdések (döntőbíró) kezelése (11–15. cikkely), a biztonság (10, 16. cikkely).

Különösen a 11. cikkely jelentőségét kell kiemelni, mivel eddig erre kevés figyelem összpontosult. A szervezet nem a 19. századi európai koncert tagja, hanem egy világszervezet kívánt lenni, egyben dokumentálta az egykori ellenséges államok (vesztes országok) hamaros felvételét a Nemzetek Szövetségébe.⁶

A megalakításában alapvető szerepet játszott Wilson amerikai elnök, mégis hatáskörét jelentősen befolyásolta, hogy az USA távol maradt a szervezetbe történő belépéstől.

A húszas években azonban sok esetben tudott vitás kérdéseket csillapítani, megoldani, a harmincas évek elején a leszerelési elképzelései kudarcot vallottak. Még a marseilles-i merénylet kapcsán is pozitív eredményeket tudott felmutatni, de a harmincas évek közepétől sorra hagyták el a szervezetet a fegyverező államok és gyakorlatilag tevékenysége eredménytelenné vált.⁷

A Nemzetek Szövetsége a biztonságpolitika mellett, annak részeként fontos hangsúlyt fektetett a vitás kérdések békés rendezésére, adott esetben, saját hatáskörben, illetve a vitázó felek döntőbíróinak felállításával és segítségével. Ez nem a Hágai Állandó Döntőbírói működését és hatáskörét érintette, hanem a két vitapartner vegyes döntőbíróiát. Ebből a szempontból az első világháborút lezáró békerendszer rengeteg kérdést nem, vagy csak homályosan szabályozott, sokszor az élet produkált rendezésre váró kérdéseket. Nem beszélve az országok ellenérdekeltségéről, vagy éppen a nemzetközi előírások be nem tartásáról. Természetesen voltak olyan ügyek, amelyek az államok közötti utódlásból származtak, a területátadás rendezéséből és következményeiből, de a korábbi államalakulat vagyonának, aktíváinak és passzíváinak megosztásából is.

Különösen indokolt volt ez az Osztrák–Magyar Monarchia megszüntetése esetében, hiszen utódállam nélkül tűnt el, úgy, hogy szinte letörölték Európa térképéről.

A Nemzetek Szövetsége a béke biztosításában fontos szerepet tulajdonított a vitás kérdések megoldására, szabályozására, ebben ajánlotta a Szövetség tagállamainak, hogy vegyes választott döntőbíróiát működtessenek.

A nemzetközi szervezet tevékenységi körébe tartozott a kisebbségi ügyek rendezése, kisebbségek védelme, valamint a mandátum-rendszer működtetése. Emellett feladatai között volt Danzig szabad város ügye, az Európai Egység kérdésével kapcsolatos bizottság mű-

ködtetése és szervezése. Nem véletlen tehát az sem, hogy a páneurópai gondolatot éppen a szervezet keretein belül hirdették meg.⁸

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásakor a térségben alakult új államoknak számos kérdésben alakult ki nézeteltérése, de a szövetséges és más államokkal is. Külön érdekes az Osztrák–Magyar Monarchia területén alakult államok vitája, azon belül is a reáluniót alkotó két fél, az osztrák és a magyar partner ilyen jellegű vitája.

Az Egyesült Nemzetek Szövetsége a vitás kérdések szabályozásának négy módját, lehetőségét különböztette meg:

1. Az Egységokmány 11. cikkelyének megfelelően indirekt módon történő rendezést,
2. A 13. cikkely alapján döntőbírói úton, bírósági eljárás keretében,
3. A 15. és 17. (1. és 2. bekezdés) cikkelynek megfelelően, olyan eljárás keretében, amit a Szövetség gyűlése megvizsgál, majd határozatot hoz,
4. A 19. cikkely alapján az egyes esetekre érvényes jogszabály megváltoztatásával.⁹

A döntőbírói rendezést az Egységokmány 13. szakasza részletezi, ennek érdekessége, hogy azokban az esetekben javasolta a döntőbíróóságok működtetését, amikor a kérdés diplomáciai úton nem kielégítő módon intézhető el, illetve a nemzetközi kötelezettségek megszegésének esetén. Olyan döntőbíróóság dönthetett, aminek összetételében a felek megállapodtak, közöttük lévő egyezség jelölt ki. A felek kötelezték magukat az ítélet végrehajtására, ha nem, a Tanács indítványozott az ítélet végrehajtására megfelelő intézkedéseket.¹⁰

A Magyar Királyságot ölelő államokban meg kellett oldani az optánsok panaszait, de fontos volt az állampolgársággal és nyugdíjakkal összefüggések kérdések rendezése.¹¹

Itt elsősorban a „Római Nyugdíj-Egyezményről” volt szó, amit 1922. április 6-án kötöttek, illetve Ausztria olyan egyezményei Olaszországgal, Jugoszláviával, Lengyelországgal, Romániával és Csehszlovákiával, amit a fenti egyezmény nem szabályozott. Az utóbbi egyezményeket 1930. november 30-án kötötték, vonatkozott ez a fenti országok, községek és körzetek nyugdíjasaira. Végül 1929. február 3-án kötött kétoldalú egyezményt kell megemlíteni az előlegképpen kifizetett nyugdíjak és ellátások, egyéb illetmények tárgyában.

Érdekes eset volt az erdélyi illetőségű román katonai nyugdíjasok ügye (72 nyugdíjas, 70 özvegy és árva), akik a magyar kormányhoz fordultak nyugdíj megállapításáért és folyósításáért. A miniszterelnök szakértőket bevonva a trianoni békeszerződés 199. cikkelyére hivatkozva azt a véleményt alakította ki, hogy Magyarország nem fizethet nyugdíj előleget, viszont ígéretet tett arra, hogy közben fog járni az ügy megoldása végett a román kormánynál.¹²

Ugyanakkor Daruváry tájékoztatta a miniszterelnököt arról, hogy Magyarországot Olaszország Rómába hívta a már végbement tárgyalások folytatására.¹³ A magyar fél minisztertanácsi megvitatás után arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem tartják szükségesnek a Rómába történő elutazást, mert az 1922. áprilisi római konvenciónál kedvezőbb határozat nem születhet, illetve tartani lehet attól, hogy az olaszok újabb kérdéseket vetnek fel.¹⁴

Tárgyalások folytak Ausztria és Magyarország között az alapítványok, köztisztviselők hovatartozásáról, elő konferenciát hívtak életre az 1924. december 1-jei Római konferenciára. A közös alapítványokkal kapcsolatban Rómában foglalkoztak 1925. október 14-én.¹⁵

A magyar minisztertanács osztrák javaslatra tárgyalta és állást foglalt az ingó és ingatlan vagyon ügyében. Az előbbi tekintetében bizonyos kulcs szerinti felosztását javasolták az összes állam között, az ingatlanok tekintetében pedig a területi elvet mondták ki, nevezetesen azt, hogy az annak az államnak a tulajdona, amelyik állam területén helyezkedik el. Ezek az elvek már megfeleltek a későbbi vagyon, adósság megosztási gyakorlatnak.¹⁶

Szintén tisztázatlan volt és jogi úton megválaszolandó Habsburg Vilmos főherceg Rubes Larischenko alezredes útján tett kérése a magyar kormányhoz magyar állampolgár-

ságának elismerése ügyében. Ez a kérdés érintette a kettős állampolgárság kérdését, de csak az ország területén maradtakra érvényesítették a magyar állampolgárságot az igazságügy miniszteri válasz szerint.¹⁷

Már 1925 nyarán szóba került már a csak 1930. szeptember 15-én megvalósuló osztrák–magyar választott bíróság elnöki tisztének a betöltése. Szterényi St. Joachimstal-ból írt levelei világitanak arra rá, hogy ez magyar részről is számos taktikai elemet tartalmazott, több név szerepelt ezekben, elsősorban a nemzetközi parlament és pénzügyi szervezetekből. A miniszterelnök a több holland, svéd jelölt közül Erik Marcus von Württemberg báró, volt svéd külügyminiszter jött szóba, akinek felkérését Bethlen azért is támogatta, mert személyesen ismerte őt.¹⁸

1925. június 1-jén azonban az egykori kereskedelmi miniszter báró Szterényi Józsefet nevezték ki döntőbírának magyar részről, osztrák részről pedig 1925. szeptember 1-jén Dr. Viktor Kienböck pénzügyminisztert.¹⁹

Ebből a szempontból az osztrák–magyar döntőbíróság felállítására a Velencei Egyezmény 1921. október 13, majd a Burgenlandi Egyezmény 1923. február 26 tett említést, tényleges megalakítására 1925 nyarán–őszén került sor, alapját képezte az 1930. szeptember 15-én megalakult lausanne-i osztrák–magyar nemzetközi döntőbírósnak, amely 1938 áprilisáig működött, ténylegesen 1940 májusában fejezte be tevékenységét.

A közös vagyontárgyalások 1925-re immár a döntőbírói szakaszba léptek, gyakorlatilag 1923-tól ezeken Szterényi Józsefnek döntő szerepe volt, aki 1925 nyarától egyben döntőbíróként működött közre. Bethlen Istvánnak írt levelében szóvá tette a magyar érdekek lehető legjobb megvédésére tett előkészületeket, egyben javasolta 1925 júniusában, hogy az udvari vagyon kérdésében külön képviselőket kellene szakértőként az ügybe bevonni. Javaslatba hozta Károlyi Árpád, Szekfü Gyula és Eckhardt Ferenc szakértői bevonását. A levéltári ügyek elintézésére a kultusz- és a külügyminiszter urakat hozta javaslatba. Mivel a választott döntőbírói poszt a legbizalmasabb érintkezést jelentette, javaslatba hozta Hauer Gyula pénzügyminisztériumi helyettes államtitkárt a kapcsolat koordinálására. A miniszterelnök eleget is tett Szterényi kérésének.²⁰

A semleges olasz fennhatóság alatt lévő terület alkalmat adott a két tulajdonképpen államalkotó nemzet által képviselt új államoknak arra, hogy vitás kérdéseiket kezeljék. Nyilván ennek lehettek mindemellett emocionális okai is, hiszen a terület az egykori osztrák és cseh, valamint magyar elit kedvelt üdülőhelye volt.

1926. március 8–16. között zajlottak a döntőbírói tárgyalások Ausztria és Magyarország között, a két választott bíró az osztrák fél kérésére semleges területen találkoztak egymással, az Isztriai félszigeten az egykori híres fürdőváros Abbazia (Opatija) közelében, mintegy hat kilométerre fekvő Lovran (Laurana) városkában. Ami ekkor olasz fennhatóság alatt volt. Szterényi választott bíró pénzügyminiszternek írt feljegyzéseiben felvázolta, hogy a Laurana Hotelben már az első nap meglátogatta őt Viktor Kienböck egyeztetés céljából, több nap megtette ugyanazt.

A Lovran szálloda tulajdonképpen Villa Blankenstein és Villa Beauregard részekből áll. A tulajdonos gróf Marie Blankenstein számára készített villát 1880 körül kezdték építeni és 1909-ben fejeződött be. A mester lovranei illetőségű Andrea Rubinich volt, aki Carl Seidl tervei alapján készítette el a nyaralót. A Villa Beauregard panziót 1899/1909-ben Gabriel Schattenfroh részére Johann Töpfl építette.²¹

Szterényi Józsefet a magyar–román optánsperек rendezésére is felkérték, a San-Remo-i tárgyalásokat készítette elő. A rendkívül kényes birtokperек és alapítványi ügyek, kártérítések problémáját többszintű javaslattal igyekezett előkészíteni, azonban a nemzetközi szerződések és diplomáciai helyzet nem adott lehetőséget a végleges rendezésre.²²

Az Anschluss követően a berlini Magyar Követség érdeklődött az osztrák katonai felszerelés iránt, aminek megszerzését összekapcsolta az egykori osztrák–magyar katonai

ingó vagyon követelésével. Mivel ekkor még ezt leltározták ezeket a tárgyakat, illetve a német fél még nem nyilvánította ki tárgyalási szándékát, a megoldással várni kellett.²³

A magyarországi békeszervezetek, a Népszövetséget támogató magyar békeegyesület és a feministák egyesülete 1925. augusztus 26-án levelet intéztek a miniszterelnökhöz, amiben kérték, hogy tegye magáévá a Kötelező Döntő Bíróóság elvét a vitás ügyek rendezésében.²⁴

Az Egyesült Államok, Ausztria és Magyarország a külön békeszerződések alapján Magyarországot és Ausztriát terhelő pénzügyi kötelezettségek megállapítása tárgyában létrejött 1926. évi II. tc.-ben foglalt „Egyezmény” keretében Washingtonban felállította a Tripartite Claims Commission 1926. január 25-én megkezdte működését. A vegyes döntőbíróóságban Magyarországot Dr. Boér Elek képviselte, aki munkáját 1926. április 6-án meg is kezdte.²⁵

A nemzetközi döntőbíróóság létrehozása éppen a hágai és a párizsi határozatok után történt 1930. szeptember 15-én. Ezután a Magyar Királyság egy fő és két mellékkeresetet, Ausztria pedig egy viszont keresetet nyújtott be, és nagy számú periratot több ezer nyomdai oldalt cseréltek ki egymás között. A magyar kereset az osztrák állam által vitatott magyar társtulajdon körül forgott, igényt jelentett az udvari vagyonra, múzeumokra, udvari könyvtár egyes állományaira, egyéb gyűjteményekre, a külügyi szolgálat vagyonkomplexumára, a katonai vagyonra. 1938-ra a döntőbírói tárgyalásokon a semleges elnök segítségével mindkét fél (Ausztria és Magyarország) minden kereseti pontot tekintve egyezmény formájában megállapodott, kivéve az új Ausztriában lévő katonai ingatlan vagyon kérdését.

Ezeket a megállapodásokat részben aláírták és mindkét állam részéről jóváhagyták, részben pedig 1938-ig csak parafálták, mialatt annak formai aláírását és ratifikálását Magyarország egy bizonyos időre fenntartotta, és a még nyitott magyar kereset 1938-ban vagy bírói döntéssel, vagy egyezséggel kívánta megoldani.

A még el nem intézett kereseti pont alapján Magyarország 450 millió aranykorona összeget kért az egykori közös katonai ingatlanok értéke után, ami a kvótaarányos megosztás alapján kellett, hogy Magyarországot az megillesse.

1938 elején a kereset állása a bizonyítási eljárásnál tartott. Mivel az meglehetősen bonyolult volt, annak tényszerű véghezvitele éveket vett még igénybe. Egyébként a korábbi magyar miniszterelnök, a korábbi osztrák kancellárnak 1938 tavasza előtt átnyújtott egy jegyzéket, amivel egy ismételt egyezségen fáradozott, de ez semmi konkrétumhoz nem vezetett. Ausztria ezt is, mint a korábbiakat elutasította az egyezés megvalósításához szükséges, pénzügyi, az osztrák államháztartást terhelő áldozat meghozatalát.

1938 áprilisára a kérdésben a döntőbíróóság egy újabb ülést tűzött ki, de az osztrák képviselő március hónap eredményeit figyelembe véve a német kormányzat útmutatásainak megszületéséig azt lemondta.²⁶

3. Olasz–magyar választott vegyes döntőbíróóság (Fiume városának Olaszországhoz csatolásából származó pénzügyi kérdések rendezése)

Hasonló ügyek intézésére alakult az osztrák–olasz vegyes döntőbíróóság. Az osztrák–olasz döntőbíróóság elnökét 1931. november 25-én nevezte ki az osztrák minisztertanács. Az ő illetményét az elődje fizetésének figyelembe vételével állapították meg, a pénzügyminiszter és a kancellár teljes egyetértésével.

Az osztrák–olasz döntőbíróóság elnökét először 1925. október 27-én nevezte ki az osztrák minisztertanács, de a nyugalmazott dr. Hermann Mayr ügyészszégi elnök az Olaszországgal fennálló nézeteltérések miatt csak jóval később kezdhetette el a munkát. Az ő illetményét a pénzügyminiszter és a szövetségi kancellári hivatal (igazságügy) teljes egyetértésével állapították meg.

Ha a döntőbíróóság nem működött, az illetmény ideiglenes és részleges megszüntetésre került, ekkor az eredeti illetmény ismét a pénzügyminiszter rendelkezésére állt az eredeti mértékben.

Ez a döntőbíróóság is egy osztrák és egy olasz szenátusból állt, az előbbi a korábbi gyakorlattal megegyezően egy osztrák és egy olasz elnök vezetése alatt működött. A szövetségi törvénytár 1930. 297. számon hozta nyilvánosságra, tevékenységét néhány hónappal 1931 előtt kezdte meg. Eddig a bécsi szenátusnál 68 ügy volt folyamatban, amiből mintegy 30-at elintéztek. Tekintettel a körülményekre, hogy az osztrák–olasz döntőbíróósághoz 27 000 esetet jeleztek, még számos ügy elintézésre várt.

Az eddigi keresetek jogi szempontból nagyon bonyolultak voltak, a vitatott érték több millió schillinget tett ki, amit az osztrák állam semmiképp nem tudott teljesíteni. Mivel a törvénykezési illeték által ez nem volt megoldható, mert nem fedezte ezt az összeget, úgy a felszámoló hivatal által működtetett alapból, amit az 1926. március 17-i törvény (szövetségi törvénytár 66. szám) alapján az új olaszországi jogosultak osztrák adósainak befizetéseiből hoztak létre, és osztottak fel az új olaszországi adósok osztrák hitelezői között.²⁷

Az olasz–magyar gazdasági és diplomáciai kapcsolatok fontos területe volt a külkereskedelmi forgalom erősítése, mindemellett valóban Mussolini nyújtott szimpátiát a trianoni békeszerződést követő helyzetben esetleg annak revíziójához. A velencei tárgyalások, majd Burgenland egy részének hovatartozásában az olasz katonai jelenlét, továbbá a budapesti olasz–magyar vegyesvállalatokban való részvétel különös helyzetet teremtett az Olaszországhoz csatolt terület Fiume kapcsán történő pénzügyi rendezésben.

1922. szeptember 18-án vették föl Magyarországot a Népszövetségbe. Kétségtelenül a rendezés felé az 1923. február 23-i budapesti megegyezés mutatott lényeges lépést. Ez az ún. „burgenlandi egyezmény”, amit a nyugat Magyarország átadásával kapcsolatos pénzügyi és adminisztratív kérdések rendezésének tárgyában kötöttek, amely többek között a VI. pontjában kinyilvánították az egykori Osztrák–Magyar Monarchia aktíváinak és passzíváinak likvidálását és az egykori államadósságok ügyének baráti rendezését. A megegyezést a Velencei Protokoll alapján kötötték meg, ami a következő kérdések tisztázására törekedett: 1. felvetette az osztrák panaszokat Burgenland késői átadásával kapcsolatosan. 2. A jogi költségek fedezéséről döntöttek. 3. A lebélyegzett bankjegyekről döntöttek Burgenland területén, valamint ottani birtokokról és javokról. 4. Kétoldalú megegyezésekben rendezték az 1921. november 10-e előtti burgenlandi és a magyar oldalon fennálló követeléseket. 5. A megegyezés tárgyát képezte a Burgenlandban maradt hivatalnokok és nyugdíjasok ügye (ezt a későbbiekben szerződésben rendezték). 6. A közös vagyon kérdésében kifejezték szándékukat a felek, hogy döntőbírói úton rendezik baráti egyetértésben a kétoldalú államadósságokat. Ez a bíróság egy semleges állampolgárságú elnökből és egy osztrák és egy magyar képviselőből áll. 7. A döntőbíróóság költségeit együtt viselik, az egyes sajátos költségeket az adott ország.²⁸

Az egykori Fiume területén élők vagyoni és jogi kártérítését szintén egy döntőbíróóságra bízták, ami vegyes bizottságként működött és bizonyítási eljárás keretében ítélte meg a kompenzálást.

A fiumei pénzügyi és gazdasági kérdések rendezését megelőzte az Olaszország és Magyarország által kötött tíz évre szóló örökbarátsági szerződés, ami kitörést is jelentett a Magyar Királyságnak a diplomáciai elszigeteltségből. Az 1928. évi XXIII. törvénycikk lényege az 1927. május 27-én Rómában kelt pénzügyi egyezmény és egyezség becikkelyezése volt, vegyes döntőbíróóságként működött, az olasz–magyar vegyes döntőbíróóságnál bejelentett igények barátságos rendezését célozta. A kérdés rendezésére Szerényi Józsefet, olasz részről pedig Olaszország királya Benito Mussolinit (ekkor egyben miniszterelnök és külügyminiszter) delegálta.

Szterényi József egykori kereskedelemügyi miniszter kifejezetten ezen feladatokat kapta a döntéshozóktól, így az osztrák–magyar, olasz–magyar, román–magyar döntőbíróóságoknak is magyar delegáltja volt, aki jól ismerte az egykori Osztrák–Magyar Monarchia gazdasági működését, illetve népszövetségi delegátusként is komoly ismeretanyagra tett szert. Ennek egyik kisebb volumenű, de fontos diplomáciai fejezete volt a Fiumében lévő magánszemélyek és társaságok kétoldalú követelésének kezelése a semleges, de inkább baráti Olaszországgal.

A megállapodás a Budapesten 1924. március 27-én aláírt „Pénzügyi Egyezményre” hivatkozva állapította meg teendőit. Alapvetően a tartozások és követelések rendezésében történt megállapodás, a hadikölcsönök fizetésére vonatkozóan és az olasz alattvalók kárára és sérelmére elkövetett felelősséget mondta ki.

A záró jegyzőkönyv kimondta a kettős megadóztatás elkerülését, valamint a tőkevagyon és társaságok kártalanítását Fiume területére. Mindemellett egyezséget kötöttek az olasz alattvalók által az olasz–magyar vegyes döntőbíróáságnál bejelentett bizonyos igények tárgyában. Ennek lényeges eleme volt a kiegyenlítési számla, amit az 1924. március 27-i egyezmény értelmében alapítottak. Az Olasz Királyi Kormány a magyar állampolgárok Olaszországban lévő javaik felszámolásáról Magyarország javára 4.000.000 lírát, a Magyar Királyi Kormány javára utal 1.000.000 lírát a hadikárt szenvedett olasz alattvalók követeléseinek kiegyenlítésére, amelyek az olasz–magyar vegyes bizottság előtt akkor bejelentve voltak.

A kiegyenlítési számlára vonatkozó eljárást nyilatkozattal szabályozták. A kérdés megoldását a vegyes döntőbíróási határozattal, illetve a két kormány megbízottainak közvetítésével kötött barátságos megállapodás révén kívánta szabályozni. Az olasz és a magyar hivatal 1928. évi január 1-jén fogják a kiegyenlítési külön számla rendezését megkezdeni.²⁹

A vegyes döntőbíróóság megszüntetésére az 1933. évi XIII. törvénycikkben történő az 1932. november 12-i római megállapodás alapján került sor. Az olasz–magyar vegyes döntőbíróáságnál folyamatban lévő ügyeket lezártnak kell tekinteni, a költségbiztosítékot a levonások után vissza kellett adni.³⁰

4. Konklúzió

Az első világháborút lezáró békék konfliktushelyzetet jelentettek a többségi nemzet és államnemzet, valamint a kisebbségbe került állampolgárok között. A problémák kezelésében fontos szerepet töltöttek be a vegyes döntőbíróóságok. Nem csupán egyéni kérelmek, társasági keresetek láttak napvilágot vagyoni, de ellátási és állampolgársági ügyekben is. A nemzetközi rendszerben a béke biztosító a Nemzetek Szövetsége a konfliktusokat vegyes döntőbíróóságokra bízta, a vitatott területek és problémák békés megoldási eszközeként. Ennek egyik formája és szervezete volt az olasz–magyar vegyes döntőbíróóság, amit több más döntőbírói feladat mellett Szterényi József végzett magyar részről. Ezen vegyes döntőbíróóságok többsége a 30-as évek elején megszűnt, teljesítve feladatát. De volt olyan is, amely a második világháború végéig érvényben volt és nem született a főbb vitakérdésekben megoldás. A tevékenység amit Szterényi József döntőbírói végzett még teljességében nem került feldolgozásra, de annak részeredményei több ezzel kapcsolatos műben megjelennek. Különösen fontos lenne a kereskedelmi minisztériumban, a kvótatárgyalásokon végzett előkészítő munka, az ipari szakképzés, a tudományos közgazdasági szakíró, a politikus (felsőházi tag), a népszövetségi megbízotti eredmények mellett a fent néhány példával érzékeltetett választott döntőbírói tevékenység beillesztése ebbe az életpályába.

Mindenesetre jelezve a vitakérdések fontosságát ebben a tanulmányban a vegyes döntőbírói út fontosságára hívjuk fel a figyelmet, melyek forrásanyaga bőven rendelkezésre áll a nemzeti levéltárakban, ami további kutatásokat inspirálhat.³¹

JEGYZETEK

1. Ress Imre (2011): Fiume jogállásának ellentmondásai. *História*, 2011. 5–6. szám. 52–53. old.
2. László Gulyás–Lóránt Bali (2011): The Fiume question 1918–1920. *Öt Kontinens*. 2011/1. szám ELTE. Budapest. 143–150. old.
3. A trianoni békeszerződés szövege. www.trianon.hu/trianon/tria1920. 53.cikkely. 2013. szeptember 19.
4. Tarján M. Tamás 1924. március 26. Az olasz állam anektálja Fiume városát. www.rubicon.hu. 2013. szeptember 19.
5. Pál Mónika (2003): A nemzetközi kapcsolatok elmélete. In.: *Politika – Politikatudomány*. Szerkesztette: Gallai Sándor–Török Gábor. Aula Budapest, 2003. 161–162. old.
6. Otto Kimminich–Stephan Hobe (2000): *Einführung in das Völkerrecht*. Tübingen; Basel: Francke. 2000. 49–50. old.
7. Ormos Mária–Majoros István: Európa nemzetközi küzdőtéren. Budapest, *Osiris*. 1998. 270–275. old.
8. *Kleines Handbuch des Völkerbundes*. Informationsabteilung, Genf, 1935. 81–117. old.
9. Uo. 81–85. old.
10. Vladár Ervin: Mi is a népszövetség? Budapest, 1930. Aktuális problémák. Kiadja a Magyar Külügyi Társaság. Szerkeszti Radics Elemér. 1. füzet. A Nemzetek Szövetsége Egységkormányának hivatalos magyar fordítása. – Az úgynevezett trianoni szerződést becikkelyező 1921. évi XXXIII. t.-c.-ben és az azt módosító 1929. évi XXXVI. t.-c.-ben foglalt szöveg. 75. old.
11. Lásd erről bővebben Szávai Ferenc: A Monarchia felbomlásából adódó vitás elszámolások In: Dévényi Anna, Rab Virág szerk.) *Receptek válságra: Pénz és gazdaság a 20. század első felében*. Pécs: Pro Pannonia Kiadó, 2007. 158–178. old.
12. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL) – Miniszterelnöki Iratok (ME) – Kisebbségi és Nemzetiségi Osztály (K 28) 1. csomó. 2. tétel. 5425/1923. 30-31. fólió.
13. Uo. 4833/1924. irat
14. Uo. 4833/1924. irat 302. fólió
15. Uo. 7347/1924.
16. Uo. 350-355. fólió.
17. Uo. 8067/1925. 32-40. fólió.
18. MOL K 28. 3. csomó. 7. tétel. 419/1925. Szterényi 1925. július 7-i és 1925. július 13-i levelei a pénzügyminiszternek. 486–488. fólió.
19. Viktor Kienböck (1873-1956), Szterényi József (1861–1941). Österreichisches Staatsarchiv - Archiv der Republik – Bundesministerium für Finanzen. A továbbiakban: ÖStA – AdR- BMFF Dept. 17 Karton 98. Zl.: 5370/1925 és Zl.: 60725/1925. Lásd az osztrák–magyar döntőbírói tárgyalásokról bővebben Szávai Ferenc: *Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának következményei*. Az államutódlás vitás kérdései. Pécs, Pro Pannonia Kiadó. 2004.
20. MOL K 28. 3. csomó. 7. tétel. 419/1925. 481–485. fólió.
21. Szávai Ferenc: Párhuzamos életrajzok. Viktor Kienböck és Szterényi József tevékenysége a két világháború között. In: Majoros István, Faragó Gábor, Forgó Zsolt, Háda Béla, Madarász Anita (szerk.): *Háborúk, békék, terroristák: Székely Gábor 70 éves*. Budapest: ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2012. 515–527. old.
22. Aradi Gábor: A San-Remo-i tárgyalások magyarországi előkészülete. Levéltári szemle. 52. 2002. 3. 24-38. old.
23. MOL ME-K 28 3. csomó 7. tétel. 1938-K-17844 1938. április 28-i berlini követségi és 1938. május 11-i külügyminisztériumi levél.
24. MOL ME – K 28. 5. csomó 16. tétel 5035/1925. sz. irat
25. MOL ME – K 28. 1. csomó 2. tétel 7347/1924. 520-534. fólió.
26. Haselsteiner, Horst / Szávai, Ferenc (Hrsg.): *Dokumente des österreichisch-ungarischen Schiedsgerichtes in Lausanne (1930–1938)*. Frankfurt/M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2001. 618 S., 35 Tab. *Analecta fontium mitteleuropaorum*. Bd. 1 Herausgegeben von Horst Haselsteiner. 26–35. old.

27. Lásd erről bővebben Ferenc Szávai: Die Folgen des Zerfalls der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. St. Katharinen. Scripta Mercaturae Verlag. 2003. 115–116. old.
28. ÖStA-AdR-Bundesministerium für Äußeres (BMfA) – Staatsurkunden (a továbbiakban: Sturk), 13. Oktober 1921, Venedig – Protokoll über die zwischen der Republik Österreich und dem Königreich Ungarn vereinbarten Regelung der westungarischen Frage (Erwerbung des Burgenlandes).
29. 1928. évi XXIII. törvénycikk. www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7742. 2013. szeptember 19.
30. 1933. évi XIII. törvénycikk. www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7928. 2013-09-19
31. Ferenc Szávai: Die Folgen des Zerfalls der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. St. Katharinen. Scripta Mercaturae Verlag. 2003. 111–119. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aradi Gábor (2002): A San-Remo-i tárgyalások magyarországi előkészülete. Levéltári szemle. 52. 2002. 3. 24–38. old.
- Otto, Kimminich–Stephan, Hobe (2000): Einführung in das Völkerrecht. Tübingen; Basel: Francke. Kleines Handbuch des Völkerbundes. Informationsabteilung, Genf, 1935. 81–117. old.
- László Gulyás–Lóránt Bali (2011): The Fiume question 1918–1920. Öt Kontinens. 2011/1. szám ELTE. Budapest. 143–150. old.
- Ormos Mária–Majoros István (1998): Európa nemzetközi küzdőtéren. Budapest, Osiris. 270–275. old.
- Pál Mónika (2003): A nemzetközi kapcsolatok elmélete. In.: Politika – Politikatudomány. Szerkesztette: Gallai Sándor–Török Gábor. Aula Budapest. 161–162. old.
- Ress Imre (2011): Fiume jogállásának ellentmondásai. História, 2011/5–6. szám. 52–53. old.
- Szávai Ferenc (2004): Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának következményei. Az államutódlás vitás kérdései. Pécs, Pro Pannonia Kiadó.
- Szávai Ferenc (2007): A Monarchia felbomlásából adódó vitás elszámolások In: Dévényi Anna, Rab Virág szerk.) Receptek válságra: Pénz és gazdaság a 20. század első felében. Pécs: Pro Pannonia Kiadó. 158–178. old.
- Szávai Ferenc (2012): Párhuzamos életrajzok. Viktor Kienböck és Szerényi József tevékenysége a két világháború között. In: Majoros István, Faragó Gábor, Forgó Zsolt, Háda Béla, Madarász Anita (szerk.): Háborúk, békék, terroristák: Székely Gábor 70 éves. Budapest: ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék. 515–527. old.
- Vladár Ervin (1930): Mi is a népszövetség? Budapest . Aktuális problémák. Kiadja a Magyar Külügyi Társaság. Szerkeszti Radisics Elemér. 1. füzet. A Nemzetek Szövetsége Egységokmányának hivatalos magyar fordítása.

Levéltári források

- Magyar Országos Levéltár – Miniszterelnöki Iratok (ME) – Kisebbségi és Nemzetiségi Osztály.
Viktor Kienböck (1873–1956), Szerényi József (1861–1941). Österreichisches Staatsarchiv – Archiv der Republik – Bundesministerium für Finanzen. A továbbiakban: ÖStA – AdR- BMfA Dept. 17 Karton 98. Zl.: 5370/1925 és Zl.: 60725/1925.